

Úvodné slovo

Pri vstupe do 14. roka samostatnej Slovenskej republiky a 4. ročníka SILOČIAR sa poväčšine poohliadneme na najvýznamnejšie udalosti uplynulého roka. Zo širších súvislostí nám nemožno nespomenúť tragické dôsledky tsunami a ďalšie prírodné katastrofy s množstvom obetí, ktoré zarezonovali ako varovný prst prírody ľudstvu za necitlivé zásahy voči nej. Poznali sme celosvetovú účasť a súcit pri bolestnom odchode pápeža Jána Pavla II. Reformné vlnenia na 60. zasadnutí Valného zhromaždenia OSN ešte doznievajú. Na domácom poli to bol najmä výstražný signál občianskej nedôvery vo voľbách do VÚC vládnucej zostave a celkove politike a politikom. Taká zdržanlivosť voči osudom vlastným i ďalších generácií môže nechať ľahostajnými len zadubencov a neprajníkov národa a štátu. Ťažko znášame dôsledky polarizácie v ekonomike i v celej spoločnosti, kultúru nevynímajúc. Potešili nás niektoré pozitíva na medzinárodnom poli, úspechy našich producentov, vedcov, študentov, umelcov a vynikajúcich športovcov.

Je zrejme, že tento rok prinesie nemálo zmien na domácej i svetovej scéne. K najvýznamnejším pre slovenskú ekonomiku a spoločnosť budú patriť zrejme parlamentné voľby. So záujmom očakávame, či sa do potrebnej miery zvýši záujem Slovákov o vlastnú budúcnosť. Či sa dosiahne dostatočná podpora tvorivým silám, ktoré nie ohurujúcimi sľubmi ale svojimi činmi dokázali, že vedia a dokážu viesť národ a štát k vyššej prosperite. Nové vedenie štátu a spoločnosti bude mať pred sebou množstvo naliehavých problémov. K najťažším patrí zmenšenie takmer priepastných rozdielov medzi makroekonomickými výsledkami a biedou celej päťiny obyvateľstva, do ktorej patrí väčšina seniorov a veľa mladých rodín. Mladým je nutná podpora pri tvorbe rodinného prostredia, aby sa zastavil nadmerný únik do zahraničia najmä vysokoškolsky vzdelanej mládeže a hrozivý úbytok národa znižovaním pôrodnosti. Seniori pridlo čakali na dôstojne podmienky života. Čakajú nie verbálne ale vecne kroky - hneď a nie do svetlých zajtrajškov. Rovnako neodkladné je zmenšovanie rozdielov medzi investičnými a pracovnými príležitosťami západného a ostatných regiónov Slovenska.

Veríme, že spojeným úsilím tých síl slovenskej spoločnosti, ktorým národno-štátne záujmy sú prednejšie ako falošné a bezduché pritakávanie nedemokratickým hochštaplerom, sa podarí zvoliť takých zástupcov do parlamentu, ktorým budú celospoločenské záujmy prednejšie ako vlastné vrecká a úzko stranické záujmy.

Našou snahou spolu s vami, vážení čitatelia SILOČIAR, bude sledovať, skúmať a upozorňovať na možné riešenia problémov podľa možností z dlhodobého hľadiska. Aby krátkodobé riešenia neboli na prospech jednotlivcov, či úzkych skupín, domácich či zahraničných. Želám Vám i nám popri dobrom zdraví aj úspechy a ochotu

k spoločným činom na všestranný prospech Slovenska v zjednocujúcom sa mierovom svete.

Ing. Ladislav Lysák, DrSc.

Ekonomický komentár

Ekonomický rast a rozvoj regiónov

Čím vyššiu úroveň dosahuje ekonomika, tým viac do popredia vystupuje potreba riešenia regionálnych rozdielov. Je to jav náhodný alebo je to zákonitosť? Ako ukazujú viac ako päťdesiatročné skúsenosti riešenia regionálnych rozdielov vo viacerých európskych štátoch, ide o určitú zákonitosť.

Trhový mechanizmus automaticky navádza ekonomické subjekty k využívaniu ekonomických možností. Z toho potom vyplýva skutočnosť, že regióny, ktoré disponujú menším objemom rozvojových zdrojov alebo nákladnejšie využiteľných, sa automaticky dostávajú na okraj záujmov ekonomických subjektov.

Za socializmu, keď ekonomický rozvoj sa realizoval pod kuratelou štátu, postupne dochádzalo k stieraniu regionálnych rozdielov. V trhovej ekonomike ekonomické subjekty rozhodujú samostatne na základe ekonomických kritérií, kde rozvinú svoje aktivity, nerešpektujú spoločenský záujem o vyrovnávanie rozdielov.

Za rovnakých ostatných podmienok siahne trhový mechanizmus po každom ekonomickom zdroji. K základným ekonomickým zdrojom patrí pracovná sila. Hlavne lacná. Tak vznikli bývalé páky rastu na princípe výroby obuvi a iných spotrebných tovarov (napr. v Partizánskom a vo Svite). Okrem týchto to dokazujú aj iné príklady. Podmienkou boli rovnaké ostatné východiská. Dnes do týchto podmienok výrazne vstúpila napr. dopravná infraštruktúra. Na prekonanie tohto problému sa mal vybudovať severný ťah diaľnice naprieč celým územím republiky, ktorý sa začal úspešne realizovať v polovici minulého desaťročia.

Tento významný projekt, ktorý sa začal realizovať v roku 1995 bol zastavený. Ako argument sa použilo, že na financovanie by sa používali aj cudzie zdroje. Vraj na tú dobu veľmi drahé, ale dnes sú potrebné zdroje niekoľkonásobne drahšie.

S urýchlenným budovaním cestnej infraštruktúry sa začalo preto, lebo v ďalšom období budú pre Európu veľmi lukratívne východné trhy. A aby sa k nim bolo možné dostať je potrebná cestná infraštruktúra. Možno išlo o úmysel zabrániť rýchlo rastúcej slovenskej ekonomike mať prístup na rozsiahle a nenasýtené východné trhy. Nech je to už akokoľvek, reálnou skutočnosťou je, že slovenská ekonomika bude mať sťažený prístup k východným trhom o to, že cestné komunikácie (diaľnice) na východ nás obídu cez Maďarsko a Poľsko, a to je podraz voči slovenskej ekonomike.

Nebudovanie cestnej infraštruktúry a absencia stratégie rozvoja prispievajú k prehlbovaniu ekonomických

a sociálnych rozdielov medzi regiónmi Slovenskej republiky.

Z nasledujúceho prehľadu pochopíme, aké sú obrovské regionálne rozdiely. Kým Bratislavský kraj patrí v tvorbe HDP medzi lepší priemer v Európskej únii, tri kraje Banskobystrický, Košický a Prešovský patria medzi niekoľko najzaostalejších regiónov v EÚ. V tomto prípade náš pojem kraj stotožňujeme s pojmom región SR.

Do Bratislavského kraja sa v posledných rokoch v objeme viac ako 60 % sústreďuje prílev všetkého zahraničného kapitálu, a preto je v tomto kraji aj najnižšia nezamestnanosť (4,0 %), v Banskobystrickom je to až 22,7 %. Jeden obyvateľ Bratislavského kraja vytvorí 23 782 jednotiek HDP v parite kúpnej sily a Prešovský kraj len 6 287. Vo vzťahu k EÚ tvorí Bratislavský kraj 101,8 % a Prešovský 26,9 %.

Tieto obrovské rozdiely na takom malom priestore ako je Slovenská republika sú až zarážajúce. Súčasne svedčia o tom, že hospodárska politika je k tomu nevšímavá a politici si z toho nerobia problémy.

Z negatívnych črt má Bratislavský kraj prvenstvo jedine v kriminalite. Politickí predstavitelia ostatných, hlavne východných krajov, sa zvyknú utešovať nadávaním na Bratislavu, že zhltnie skoro celý prílev zahraničného kapitálu. Skutočná pravda je úplne v inom. Pravdou je, že Bratislavský kraj vďaka Bratislave je pre zahraničný kapitál najlukratívnejší. Svedčia o tom tieto skutočnosti: kompletne vybudovaná infraštruktúra, dostatok vzdelanej invenčnej pracovnej sily, križovatka významných európskych ciest a pod.

Už v roku 1990 predpovedala štúdia EUREKA pre región vymedzený trojuholníkom miest Viedeň – Bratislava – Győr najväčšiu perspektívu z európskych regiónov.

Čo dnes rozhoduje o rozvoji regiónov? Sú to nasledujúce determinanty - dostatok rozvojového kapitálu, dostatok vzdelanej pracovnej sily a vhodná, potrebná infraštruktúra.

Poradie je v každom prípade individuálne. Ak by sme to chceli ilustrovať na príklade východoslovenských krajov (Prešovskom a Košickom), tak na prvom mieste je chýbajúca infraštruktúra, hlavne cestná.

Dobudovaná cestná infraštruktúra otvorí priestor pre prílev zahraničného kapitálu. Z tohto aspektu máme hodnotiť činnosť tých, ktorí prekazili urýchlené dobudovanie diaľničnej siete, a tým sprístupnenie všetkých slovenských regiónov novému kapitálu.

Vytváranie nových pracovných príležitostí by znížilo rozsah migrujúcej vzdelanej mladej populácie do zahraničia. Spoločnosť vynakladá veľké prostriedky na prípravu vzdelania a tí, ktorí by svojou činnosťou mali vrátiť túto investíciu, odchádzajú. Každá investícia musí byť návratná, ak nemá ekonomika prejsť do záporných hodnôt.

Aká je reálna situácia v Slovenskej republike? Za posledných 13 rokov vysoké školy opustilo viac ako 120 tisíc absolventov, ale počet zamestnaných

s vysokoškolským vzdelaním stúpol len o pár tisíc, vrátane zápočtu absolventov, bakalárov a rôznych pomaturitných kurzov. Rozdiel niekoľko desaťtisíc je únik do zahraničia. Takto sa doma vynaložené kapitálové zdroje vracajú do cudzích ekonomík. Investície do vzdelania sa menia na kapitál, preto tak, ako každá iná forma kapitálu, aj táto musí byť návratná.

Ďalší problém našej ekonomiky spočíva v tom, že v novo vytváraných pracovných miestach prevládajú pracovné miesta vyžadujúce nekvalifikovanú pracovnú silu. Napr. nový závod PSA pri Trnave v roku 2006 prijme z celkového počtu nových pracovníkov 2/3 nekvalifikovaných pracovníkov.

Už v 30-tych rokoch minulého storočia veda dokázala, že rozdiel v tvorbe novej hodnoty medzi vysokoškolsky kvalifikovaným zamestnancom a bez kvalifikácie je v pomere 4:1. Preto nie je div, že podiel pridanej hodnoty na celkových výkonoch v slovenskej ekonomike je veľmi nízky a podstatne horší ako v bývalom režime, ktorý sme hodnotili veľmi negatívne.

Uvedené problémy sú také, s ktorými sa naliehavo musí vysporiadať hospodárska politika. Jedným z principiálnych opatrení musí byť kritérium, ktoré neumožní realizovať také investičné aktivity, ktoré neprispievajú k zvýšeniu tvorby pridanej hodnoty. To znamená, že tvorba nových pracovných miest sa musí orientovať na pracovné miesta s náročnosťou na vyššiu kvalifikáciu. Prevládať by mala minimálne stredoškolská kvalifikácia s podmienkou, že počet pracovných miest s vysokoškolskou kvalifikáciou niekoľkonásobne prevýši pracovné miesta nenáročnejšie na kvalifikovanú pracovnú silu. Ak sa má ekonomika úspešne rozvíjať, musí sa opierať o ucelenú stratégiu a taká našej ekonomike chýba. Spracovanie ucelenej koncepcie by bolo prvým krokom k postupnému odstraňovaniu doterajších negatívnych tendencií v regionálnom rozvoji.

Prof. Ing. Michal Baránik, PhD.

Medzinárodné politické vzťahy

Budúcnosť Kosova

Kosovo patrí medzi najťaživejšie agendy BR OSN a zahraničnej politiky EÚ. Aký bude konečný štatút tejto juhosrbskej provincie? Stane sa Kosovo ďalším umelým štátikom na Balkáne, ktorý má oslabiť srbské postavenie v regióne, podobne ako Albánsko, ktorého vznik po balkánskych vojnách (dohodnutý vo Versailles 1912) zabránil Srbom v týchto končinách prístup k moru?

Príslušnosť Kosova k Srbsku vo forme „viac ako autonómia a menej ako nezávislosť“, ktorú dnes presadzuje srbská vláda, síce medzinárodné spoločenstvo nespochybňuje, fakticky však vývoj smeruje k secesii tohto územia a k vzniku samostatného štátu. Už siedmy rok

trvajúca medzinárodná správa Kosova síce udržala „horúci“ mier v provincii, ale zatiaľ nevytvorila jasnú víziu jej budúcnosti. Zdá sa, že ju nevyrieši ani predĺžovanie dočasnej správy OSN a prítomnosti mierových jednotiek. Miestnemu obyvateľstvu, ale ani Belehradu, nie je jasné, odkiaľ a kam protektorátna správa kráča a kam vedie Kosovo. Jej negatívne vnímanie sa prehĺbuje pod vplyvom nezlepšovania každodenného života kosovského obyvateľstva. Tak ako narastajú frustrácie ľudí z pretrvávajúcej obrovskej nezamestnanosti (asi 50 %), nízkych plátov či nevyplácania dôchodkov, stupňujú sa u nich pocity bezmocnosti a beznádeje, čo zákonite vedie k nárastu ich nespokojnosti s medzinárodnou prítomnosťou. Na druhej strane, len niektorí dokážu nahlas artikulovať svoje obavy z ďalšieho vývoja, ak by medzinárodná komunita „príliš skoro“ opustila Kosovo a nechala ho napospas miestnym politickým predstaviteľom a narkomafiánom. Paradoxne sa tejto možnosti neobávajú len Srbi, ale i väčšina kosovských Albáncov, pre ktorých zostáva medzinárodná správa naďalej garantom aspoň akotakej vlády zákona, práva, bezpečnosti a nádeje do budúcnosti.

Medzinárodné rokovania o budúcom štatúte Kosova, pod vedením vyjednávača OSN M. Ahtisaariho, sú nesmierne zložité, ale i nebezpečné. Konečný štatút musí zostať vnútornou záležitosťou Srbska, Srbov a kosovských Albáncov, avšak za asistencie OSN a EÚ, pri rešpektovaní stanovísk južných susedov Srbska, ktorých sa tento problém mimoriadne dotýka. Každé krajné riešenie (nezávislosť alebo predvojnový štatút provincie) sa môže stať podnetom pre obrovskú nespokojnosť Belehradu či Prištiny, a tá povedie k nestabilite Balkánu. V prípade nezávislého Kosova, keď sa dnes nedá zaručiť jeho trvalý demokratický a právny charakter, kde skutočnými vládcami krajiny by neboli legitímne štátne štruktúry, ale predstavitelia organizovaného zločinu, sa dá ľahko vyprovokovať albánska menšina v susednom Macedónsku a Čiernej Hore na vyvolanie nových etnických nepokojov so zámerom ich zneužitia pre myšlienku vytvorenia „veľkého“ Albánska, vlastne „veľkého“ Kosova, pretože táto myšlienka má svoj pôvod práve v Kosove. Navyše, štatút nezávislosti Kosova môže povzbudiť extrémne nacionalistické skupiny aj v samotnom Albánsku, ktorých prepojenie na kosovských extrémistov a radikálov je nepochybné. Ich aktivizácia by mohla nepriaznivo ovplyvniť doterajší demokratický vývoj v Albánsku.

Medzinárodné spoločenstvo musí vziať na seba veľkú zodpovednosť za konečný štatút Kosova, avšak dialóg „Belehrad – Priština“ je nevyhnutným predpokladom, aby sa s pomocou medzinárodných inštitúcií našlo trvalé uspokojivé riešenie. Bude nesmierne ťažký a zložitý, ale bez neho nebude žiadne riešenie spoľahlivé. Spoločenstvo musí dialógu všemožne napomáhať, ale nie diktovať riešenie, ktoré sa môže momentálne zdať ako najschodnejšie.

Medzinárodné ekonomické vzťahy

Tajwan (Republic of China)

Rozloha 36 000 km², 22,9 mil. obyvateľov (júl 2005), hl. mesto Tajpei, prezident CHEN Shui-bian.

Na ostrov podoby banánu v Čínskom mori mali Číňania vplyv už pred 3 tisícami rokov. V 16. storočí (1517) ho zabrali *portugalskí* moreplavci pre ich kráľovstvo a pomenovali ho **Ilha Formosa - Nádherný ostrov**. Nasledujúce obdobie priaznivého rozvoja Formózy končí r. 1624, keď sa ostrov dostáva do rúk *Holand'anom*, ktorí sú ale už o dva roky porazení *Španielmi*. Tých v r. 1641 znova na 20 rokov vystriedajú *Holand'ania*, ktorých vyženie 38 000 armáda úprchlíkov z *čínskej* pevniny. V 1895. sa ostrov dostáva pod jurisdikciu *Japoncov*, trvajúcu do konca II. svetovej vojny, kedy sa opäť stáva *čínskou* provinciou. Od r. 1949 sa tu po krvavých nepokojoch ujíma na takmer 5 dekád vlády Kuomintang. Prezidentskými voľbami v r. 2000 sa skončilo 50 ročné obdobie vlády Kuomintangu (KMT) a moc pokojnou cestou prevzala víťazná Strana demokratického pokroku (DPP).

Z ostrova chudobných, prevažne roľníkov, kde HDP na obyvateľa a rok nedosahovalo po vojne ani 100 US dolárov prudko rastie **vzdelanosť, priemysel, prosperita**. Tajwan sa stáva jedným zo známych **ázijských ekonomických tigrov**. Ázijská finančná kríza sa ho dotkla v najmenšej miere. Jeho ekonomika rástla za ostatné tri dekády v priemere o **8 % ročne**. Typická je nízka inflácia a virtuálne plná zamestnanosť (4,5 % nezamestnaných v r. 2004). Z poberateľa americkej pomoci v 50. a začiatku 60. rokov minulého storočia, keď investície smerovali najmä do pracovne náročných technológií a produktov sa ostrov do 80. rokov preorientoval na stále sofistikovanejšiu, kapitálovo a technologicky náročnejšiu produkciu na export a na výrazný rozvoj služieb. **Dynamická, konkurencieschopná trhová ekonomika, v ktorej dominovala tvrdá práca a účinné riadenie, doviedla všetky časti tajwanskej spoločnosti k obdivu a nasledovaniu hodnej prosperite.**

Dnes je Tajwan, ktorého devízové rezervy – tretie najvyššie vo svete - prevyšujú 200 miliárd USD, jedným z dominantných donorov. Je to najväčší *zahraničný investor* v Čínskej ľudovej republike, Thajsku, Indonézii, Filipínach, Malajzii a vo Vietname. *Export* Tajwanu, najmä počítače elektrické zariadenia, plasty a chemikálie, v rozsahu 170,5 mld. USD (2004) smeroval najmä do ČĽR vrátane Hong Kongu – 37 %, USA – 16 % a Japonska – 7,7 %.

V importe hlavne z Japonska, USA, Číny a Kórey prevládali v r. 2004 stroje a elektrotechnika, minerály a jemná mechanika. Elektrickú energiu si Tajwan v plnom rozsahu (cca 150 mld. kWh v r. 2002) kryje z vlastnej produkcie. Priemerná dĺžka života je u mužov 74,49, u žien 80,28 a v priemere 77,26 roka. Podľa správy prezidenta Svetového ekonomického fóra prof. K. Schwaba o globálnej konkurencieschopnosti v r. 2005/2006 je **Tajwan piatou najúspešnejšou ekonomikou sveta**. Pred ním sú len Fínsko, USA, Švédsko a Dánsko. V medzinárodných vzťahoch je Tajwan členom WTO i niekoľkých ďalších medzinárodných organizácií. Bilaterálne diplomatické vzťahy Tajwanu (vrátane s USA) nie sú nadviazané, prípadne sú s necelou tridsiatkou krajín značne obmedzené. Zato intenzívne sú nediplomatické, najmä obchodné a kultúrne vzťahy Tajwanu, ktorým v desiatkach štátov, vrátane v SR, účinne napomáhajú Tajpejské ekonomické a kultúrne kancelárie (Taipei Economic and Cultural Representative Office).

Vzhľadom k pozoruhodným výsledkom rozvoja tajwanskej ekonomiky a spoločnosti je pre slovenských ekonómov a podnikateľov vysoko aktuálne venovať jej primeranú pozornosť. Podobne ako írskkej či fínskej. Pritom, prirodzene, zohľadňovať vývoj pozícií ČLR, OSN a ďalších inštitúcií voči Tajwanu. Pri dlhodobých úvahách stojí za pozornosť, že Taiwan je rozlohou menší ako Slovensko. Rozloha tohto malebného ostrova je iba 36 tisíc štvorcových kilometrov (SR má vyše 49 000 km²). Ale počtom 22,9 milióna obyvateľov prevyšuje Slovensko skoro štvornásobne. Stredom ostrova (podobne ako na severe a strede SR) sa tiahne rozsiahly, miestami ťažko prístupný vysokohorský masív (s najvyšším bodom vyše 3.952 m n m) bez úrodnej pôdy. Potenciál nerastných zdrojov je značne obmedzený: malé zásoby uhlia, prírodného plynu, vápenca, mramoru a azbestu. Napriek tomu v ekonomickej literatúre ani v diskusiách sa nestretnete s toľkými lamentáciami nad zdrojmi ako u nás. Ich prístupy sú racionálne a výsledky ekonomiky imponujú. Sami za kľúčové faktory rozvoja krajiny sa pokladajú: **pragmatické a realistické riadenie výrobných sféry, osobitne súkromného sektoru; proexportnú politiku, tajwanské podniky sú veľmi opatrné v otázkach zadlženosti** a tvrdo pracujú na konkurencieschopnosti svojej produkcie, **programovú flexibilitu a ekonomike primeranú veľkú štruktúru firiem** vyše 95% registrovaných firiem sú malé a stredné spoločnosti. Ale to nevylučuje potrebu aj podporu veľkých firiem v krajine, ako je napr. známy veľký producent počítačov ACER a i. Predstavitelia vlády i priemyselní topmanažeri Tajwanu zdôrazňujú, že „tento druh globalizácie priemyselnej štruktúry malých a stredných podnikov je hlavnou charakteristikou ich ekonomiky“, spolu s ďalšími spomínanými faktormi vyzdvihli krajinu na prvé miesta na svete vo výrobe notebookov, čipov a niektorých ďalších prvkov výpočtovej techniky. Uvedené fakty robia Tajwan prítiahľivým pre mnohé štáty, vrátane Nemecka, Poľska

Maďarska, Česka, USA, Ruska a, samozrejme, ázijských štátov. Pritom **kooperácia a zahraničný obchod Slovenskej republiky s Tajwanom má marginálny rozsah a pre nás nepriaznivú štruktúru**. Pre kompetentné podnikateľské inštitúcie existuje dostatočný priestor, aby aj Slovenská republika, podobne ako všetky susedné a ďalšie štáty, vrátane Čínskej ľudovej republiky a svetových mocností, na primeranej úrovni rozvíjala vzájomne prospešnú hospodársku spoluprácu s Tajwanom.

Ing. Ladislav Lysák, DrSc.

Osobnosti

John F. Nash

Našu pozornosť na nositeľa Nobelovej ceny za ekonomiku v r. 1994 Johna F. Nasha, Jr. (1928, USA) spolu s Johnom C. Harsanyim a Reinhardom Seltenom, upriamilo najmä pripomenutie jeho výnimočných zasluh v ekonomickej teórii ďalším nobelistom Amartya Senom.

Nash je matematický génius. Ako 27 ročný exceloval dizertáciou o problematike hier "Non-Cooperative Games", ktorú napísal ešte v r. 1950 - len 21 ročný. Nobelovou cenou za ekonomiu bol za túto prácu a jej aplikácie ocenený po takmer polstoročí, v r. 1994. Nobel Foundation charakterizovala jeho prácu veľmi výstižne: **Hry sú základom pre komplexné ponímanie ekonomických skutočností**. Teória hier vychádza zo štúdia takých hier ako sú šach a poker. Každý vie, že ide o hry, u ktorých hráči musia myslieť strategicky, niekoľko krokov dopredu a musia predvídať možné postupy protihráča, či protihráčov. Takéto strategické interakcie charakterizujú mnohé ekonomické/podnikateľské situácie.

Základy teórie hier kladli svojimi monumentálnymi prácami John von Neumann a Oskar Morgenstern (Theory of Games and Economic Behavior, 1944). Skúmanie modelov konfliktných situácií sa začali nazývať hry. Konflikty vznikajú pri stretoch záujmov cieľovo sa správjajúcich subjektov. Konfliktnosť rozhodovania môže byť podmienená pôsobením očakávaných aj náhodných faktorov. Konflikty môžu vzniknúť aj medzi samotnými cieľmi. Reálne ekonomické a spoločenské javy sa spravidla vyznačujú všetkými týmito typmi konfliktov. Cieľom je nájsť optimálne rozhodnutia v týchto konfliktných modeloch, napr. v ekonomickej teórii - pri modelovaní rôznych trhových štruktúr, v sociológii - pri štúdiu správania jednotlivcov a skupín, v politológii - pri analýzach volebných systémov, formovaní koalícií a určení ich sily, tiež vo vojenstve - pri plánovaní a riadení vojenských operácií.

John F. Nash obohatil teóriu hier o **koncept rovnováhy pre nekooperatívne hry**, ktorý bol neskôr nazvaný podľa neho - *Nash equilibrium*.

Táto Nashova teória hier sa ukázala po čase ako veľmi užitočný nástroj pre ekonomické analýzy. Ako A. Sen zvýraznil, môže byť efektívne uplatnená pri skúmaní

účinkov mnohých ekonomických javov. Ale - čo je vysoko aktuálne a všestranne závažné – aj pre analýzy procesov globalizácie, kde je množstvo alternatívnych riešení, pri ktorých môžu mať všetci jej účastníci úžitok. Preto si Nashove teórie (ktorých ešte výraznejší prienik do praxe trochu pribrzdila autorova choroba) zasluhujú našu sústredenú pozornosť.

LL

Názorv

Vytriezvenie z politiky

Po prvom kole volieb poslancov a predsedov VUC väčšina politikov a značná časť rôznych politických analytikov ako jednu s hlavných príčin nízkej účasti občanov na voľbách uvádzala snehovú kalamitu. Po druhom, keď sa volili už len župani a počasie bolo dobré, ešte nižšia účasť na voľbách bola zdôvodňovaná prevažne tým, že ľudia jednotlivých kandidátov nedostatočne poznali a údajne nepoznajú ani právomoci a význam VUC v delbe moci a peňazí.

V súhrne, spolu so zle zorganizovanou a realizovanou volebnou kampaňou je to len čiastočne pravda. Osobne si však myslím, že ide o hrubé podcenenie občana zo strany politiky a politikov a o pokračujúcu politickú aroganciu voči nemu. A občan – volič trestal rovnako vládnú koalíciu, ktorá si polepšila v počte poslancov ale aj opozíciu, ktorá hlavne cez HZDS poslancov stratila, ale obsadila všetky miesta županov.

Čo sa vlastne teda stalo? Nič viac nič menej, len to, že občan vytriezvel zo sľubov, z makroekonomických úspechov, z pozitívneho hodnotenia ekonomického vývoja na Slovensku rôznymi medzinárodnými inštitúciami a organizáciami ako aj z presvedčania politikov o raste životnej úrovne, o terajšej (v prípade vládnej koalície) a budúcej (v prípade opozície) náprave krívd. Jednoducho, sám život cez dôsledky politiky ktoré naň dopadajú ho viedol ku tomu aby dal lekcii politikom. A tak dal prednosť starostiam o vlastné bytie pred starosťou o dobré bydlá politikov. V zásade postupoval podľa slovenského príslovia „bližšia košeľa ako kabát“. Hlavne, keď košeľu v podobe permanentného rastu cien rozhodujúcich produktov

a služieb sa snaží z neho niekto neustále stiahnuť a kabát aj tak budú nosiť iní.

Z listov, náhodných oslovení občanov redaktormi televízie, rozhlasu, novín a časopisov zároveň vyplýva poznatok, ktorý má súvislosť a aroganciou politiky. Občania rôznych úrovní vedia pomerne presne definovať svoje problémy a viac menej aj ich príčiny. Aj keď vyjadrenia sú poznamenané subjektívnosťou, tak medzi voľbami ich občania nemajú komu prezentovať alebo nenachádzajú patričnú odozvu. A tak v nemohúcnosti občan radšej mlčí. Je to veľmi nebezpečné a signalizuje to krízu demokracie. Už pred tisícročiami absolutistickí perskí

vládcovia sa nebáli veseliacej sa alebo nadávajúcej masy, ale báli sa mlčiacej väčšiny (viď výsledky plebiscitu o Ústavnej zmluve EU vo Francúzsku a Holandsku).

Možno sa teda čudovať občanovi, že nešiel voliť aj keď išlo len o regionálne voľby? Rôzne kauzy a korupcia medzi poslancami a funkcionármi na celoštátnej, regionálnej a miestnej úrovni (viď. prípady Karlín, Bielik a celý rad ďalších), ako aj vláda s pomocou tzv. nezávislých poslancov v parlamente, ktorí sa nikomu politicky nezodpovedajú ich presvedčajú o opak. Usúdili, že voľby aj tak nič nezmenia len u válova sa vystrieda osádka. A volebný systém nepriznáva občanovi žiadny účinný mandát a právo aby medzi voľbami mohol takýchto „volených zástupcov“ od válova odstrániť. Občan, aj keď často sa nevyzná v zákonoch, citlivo vníma aj činnosť súdov. Presnejšie ich nie zriedka zdĺhavú neúčinnosť konania v rozhodujúcich kauzách.

Či si to priznáme alebo nie je to zlyhávanie štátnej moci – parlamentnej, výkonnej a súdnej. Občana dostávame do situácie aby sa ku tomu staval v podobe hesla „čo je dovolené bohovi, nie je dovolené volovi“. Dôsledok? Prehľbujúci sa etický, morálni a kultúrny úpadok spoločnosti. Peniaze sa stali fetišom, modlou, za peniaze sa dá dosiahnuť všetko a nezáleží na tom akým spôsobom sa získajú. Dá sa za ne získať spoločenské a politické postavenie, vzdelanie, lekárska starostlivosť a iné produkty a služby. Stali sa meradlom úspešnosti. Úplne sa tým menia kritéria hodnôt a tu niekde začína aj rozklad rodiny, medzigeneračné problémy a vytváranie „gumového svedomia“ jednotlivca a spoločnosti.

Dovolím si malú poznámku. Tieto neduhy neodstráni ani „Vatikánska zmluva“ a ani doteraz neprijatý „Zákon o výhrade svedomia“, kde je otázna aj jeho ústavnosť. Majú prierezový charakter a týkajú sa tak veriacich ako aj neveriacich. Skôr deformujú aj samotnú vieru, ktorá je nakoniec súčasťou a spolutvorcom kultúry.

Podľa zahraničných (OECD, EU) ale aj domácich hodnotení cca 20% ľudí u nás žije v chudobe a veľká väčšina má existenčné problémy. Ak zároveň meradlom úspešnosti sa stali peniaze a súčasne sa prehľbuje medzilidské a medziregionálne rozvrstvenie na bohatých a chudobných, otázkou zostáva ako chceme rozvíjať aj úroveň poznania? Vláda to oznámila ako naše pokračovanie politiky tzv. Lisabonskej stratégie a pamätala na to aj v štátnom rozpočte na rok 2006. Nerobme si ilúzie. Zdravotnícka reforma sa nepodarila, zdravie sa stalo tovarom a tento proces sa ďalej prehľbuje. Skončí pravdepodobne tým, že úroveň ošetrovania bude závislá od výšky platby. Všetky vyjadrenia ministra zdravotníctva Zajaca o „štandardoch ošetrovania“ nie sú nič iné ako šamanské tance okolo ohňa, aby pre oheň ľudia nevideli čo sa pripravuje. Vrchovate nezodpovedné sú jeho vyjadrenia „dokiaľ som ja ministrom, ceny poplatkov u lekára sa zvyšovať nebudú“. Za prvé ministrom už bude pravdepodobne len pár mesiacov a ak štát nevymrie tak ľudia tu budú stále. Za druhé premena zdravotných

poistovní na akciové, teda komerčné spoločnosti vytvorí taký tlak na vládu, že ceny budú rásť, resp. rásť už.

Žiaľ, vo väzbe na ohlásený rozvoj poznania toto sa deje aj v školstve, kde reforma zlyhá. Nie som proti cirkevným ani súkromným školám. Nech tam umiestňujú deti občania ktorí majú prostriedky na zaplatenie nemalých poplatkov. Z hľadiska štátnych príspevkov preferované by však mali byť štátne školy aj na úkor súkromných, aby kvalitné vzdelanie sa dostalo všetkým deťom a nie len tým, ktorých rodičia na to majú. Dôvod je jednoduchý. Sme malým národom a počet talentovaných detí na sto tisíc obyvateľov je od prírody viac či menej konštantný. Sme teda povinní nie len podchytiť a rozvíjať všetky talenty (aj z nemajetných rodín) ale vysoko dvíhať priemer vedomostí u všetkých detí. Ináč v dnešnom svete ohrozíme budúcnosť národa a jeho úspešnosť. Žiaľ to čo v školstve prebieha nás k tomuto cieľu nepribližuje ale nás od neho vzdďaľuje. Potom však morálny a kultúrny úpadok spoločnosti bude pokračovať.

Možno tieto riadky vyznievajú čierno, opak je však pravdou. Chcem len vysloviť predpoklad že „mlčiaca väčšina“ už vo voľbách v tomto roku prinesie „medzizmenu“ ktorá musí pripraviť pôdu pre nástup nových politických elít a pre budovanie spoločnosti, ktorá ľudí spája a nie rozdeľuje. Čas dozrel k tomu, aby bohatstvo sa nenásilným spôsobom rozdelilo rovnomernejšie. Naším cieľom nemôže byť budovanie oddelených rezervácií pre bohatých a oddelených pre chudobných.

Ing. Anton Bonko
nezávislý analytik

Mladí a veda

Postavenie Arménska v medzinárodných vzťahoch

Arménsko je vnútrozemským štátom na juhu kaukazského regiónu, ktorý predstavuje križovatku rozličných etnických skupín, náboženstiev, kultúr, civilizácií, obchodných ciest. Hoci, sa rozkladá na relatívne malom území, národy ktoré ho obývajú sa od seba odlišujú nielen svojou historickou cestou národného a jazykového vývoja, ale aj svetonázorom. Po dlhé stáročia, tieto národy boli nútené bojovať na stranách znepriatelených impérií. Neustále prehlbovanie nenávisti medzi týmito národmi, slúžilo ako efektívny nástroj na posilnenie postavenia a moci rôznych impérií. V dôsledku čoho, sa sformovala atmosféra nedôvery a nenávisti medzi národmi tohto regiónu. Vznik väčšiny konfliktov na území Kaukazu zapríčinilo rozdeľovanie teritórií medzi republikami bývalého ZSSR v jeho rannom štádiu formovania, bez zohľadnenia etnických a demografických faktorov.

Od vzniku samostatnosti v roku 1991 prešlo Arménsko nie len mnohými ekonomickými ale aj politickými zmenami. Na obyvateľstvo krajiny mali tieto zmeny neľahké dopady. Krajina sa ešte ani nestihla zotaviť

z následkov ničivého zemetrasenia (1988), keď nastal rozpad Sovietskeho Zväzu a niekoľko rokov trvajúca vojna s Azerbajdžanom o Náhorný Karabach. Tieto udalosti mali na celkový život v krajine zdrvivý dopad. Počas tohto obdobia bol zaznamenaný najväčší pokles životnej úrovne v novodobých dejinách Arménska. Podľa súčasných odhadov cesta Arménska na hospodársku úroveň pred zemetrasenia sa skončí najskôr v roku 2006. Túto zmenu však už môžeme pozorovať aj dnes. Arménsko svojim stabilným ekonomickým a politickým prostredím, v porovnaní s ostatnými krajinami kaukazského regiónu, dosahuje ročný prírastok HDP v dvojciferných číslach, hoci napriek ekonomickej blokáde zo strany Turecka a Azerbajdžanu je ťažké udržiavať cezhraničný obchod ako je to bežné v iných krajinách.

S Tureckom Arménsko nemá diplomatické vzťahy. Naladenie diplomatických vzťahov by vo veľkej miere bolo ekonomickou výhodou pre obe krajiny. Napriek tomu, že Arménsko stále trvá na uznaní genocídy Arménov v Turecku, čo v budúcnosti bude prekážkou pre Turecko pri vstupe do Európskej Únie. Táto skutočnosť prestala byť podmienkou zo strany Arménska pre otvorenie Turecko-Arménskych hraníc. Turecko však naďalej trvá na podmienkach stanovených na začiatku 90-tych rokov. Po prvé to je zrušenie bodu v ústave Arménskej republiky, v ktorom Arménsko nepriznáva dohodu o štátnych hraniciach, podpísanú 13. októbra 1921 v meste Kars. Po druhé, Turecko zamietá existenciu NKR a považuje jeho územie ako neoddeliteľnú časť Azerbajdžanu. Turecko ponúklo svoju účasť pri riešení otázky NKR, čo bolo odmietnuté zo strany Arménska a NKR.

Už viac ako desať rokov pokračujúca ekonomická blokáda Arménska zo strany Turecka ma ničivé dopady na ekonomiku Arménska. Dôsledkom spomenutej blokády je vynechanie Arménska z účasti na regionálnych projektoch. Jedným z týchto projektov bola výstavba ropovodu Baku-Tbilisi-Ceyhan, ktorý obišiel Arménsko aj napriek zjavnej finančnej nevýhodnosti a taktiež snaha o vybudovanie novej železničnej trate Kars-Tbilisi-Baku, napriek už vybudovanej železnici, ktorá prechádza Arménskom.

Ing. Ruben Stepanyan
Interný doktorand
Ekonomická Univerzita v Bratislave

Európska únia

Európska únia a rozvojový svet (2. časť)

Významnú kategóriu vonkajších vzťahov EÚ tvoria obchodné vzťahy s rozvojovými krajinami Latinskej Ameriky (LA) a Ázie. Spolupráca EÚ s týmito regiónmi sveta však nie je taká štruktúrovaná a koncentrovaná ako s krajinami Afriky, čo možno prisúdiť skôr historickým ako racionálnym dôvodom.

Za rozhodujúci moment vytvárania formalizovanejších vzťahov medzi EÚ a Latinskou Amerikou (LA) sa zvykne považovať rozšírenie ES o Španielsko a Portugalsko (1986), aj keď dialóg medzi ES a jednotlivými krajinami LA už existoval v 70. rokoch. Avšak až v 80. rokoch sa rozvinuli vzťahy s regionálnymi zoskupeniami – Andským paktom a Strednou Amerikou, pričom najvýznamnejším partnerom EÚ sa v 90. rokoch stalo združenie MERCOSUR, s ktorým EÚ otvorila rokovania o vytvorení zóny voľného obchodu.

Vzťahy EÚ s krajinami LA sa vo všeobecnosti vyvíjajú na biregionálnej úrovni (EÚ – LA) a špecializované dialógy vedie EÚ so subregionálnymi združeniami (MERCOSUR, Andský pakt a Stredná Amerika) a štátmi, ktoré nie sú členmi žiadneho združenia v LA (Mexiko a Chile). Rámcové dohody, ktoré sa uzatvorili na každej z uvedených úrovní, sú založené na troch pilieroch: na ekonomickej spolupráci, inštitucionalizovanom politickom dialógu a posilňovaní obchodných vzťahov. Politický dialóg prebieha na platforme *Skupiny EÚ – Rio* (založenej 1986) a *summitov hláv štátov EÚ – LA a Karibiku* (Rio de Janeiro 1999, Madrid 2002 a Guadalajara 2004).

EÚ je druhým najväčším obchodným partnerom LA a zároveň najdôležitejším partnerom združenia MERCOSUR (1991) a Chile. Import EÚ z LA a Karibiku napríklad v roku 2002 činil 53,7 mld. eur a export EÚ do regiónu sa pohyboval na hranici 57,5 mld. eur. V oblasti obchodných vzťahov štáty LA, najmä krajiny Andského paktu a Strednej Ameriky, profitujú z európskej globálnej preferenčnej schémy, tzv. *Všeobecného systému preferencií*, vďaka ktorej má ich export do EÚ výsadné zaobchádzanie. Tá im poskytuje finančnú pomoc a zároveň podporu v boji proti ilegálnej výrobe drog. Na zasadnutí Európskej rady v Madride (1995) sa potvrdil záujem EÚ posilniť partnerstvo s krajinami LA a zároveň prehĺbiť spoluprácu v oblasti inštitucionálnych reforiem a upevnenia demokratického procesu, boja proti chudobe a sociálnemu odlúčeniu a podpory hospodárskych reforiem.

Cieľom ekonomickej spolupráce je podporiť regionálnu integráciu, zvýšiť súťaživosť latinskoamerických podnikov na medzinárodných trhoch a pomôcť transferu *know-how*. Pre tento účel zriadila EÚ viacero špeciálnych horizontálnych programov na pomoc krajinám LA (*AL-INVEST*, *ALFA*, *URB-AL*, *ALURE*, *ATLAS*, *@LIS*, *Alβan*, *OREAL* a *EUROsocial*). EÚ je najväčším investorom v LA, v roku 2002 dosiahli investície hodnotu viac ako 200 mld. eur. Významný priestor vo vzťahoch medzi EÚ a LA má aj humanitárna pomoc EÚ pre bezdomovcov, obetí prírodných katastrof a dodávka potravín naliehavej potreby.

Vzťahy medzi EÚ a Áziou sa začali rozvíjať najmä od roku 1980, keď ES podpísalo hospodársku dohodu s *Asociáciou štátov juhovýchodnej Ázie* (ASEAN). Pre krajiny tohto subregiónu však relevantným zostal *Všeobecný systém preferencií*. Súčasný vzťahy medzi EÚ a Áziou vychádzajú z „*Novej ázijskej stratégie*“, prijatej na rokovaní Európskej rady v Essene (1994). Cieľom stratégie je rozvinúť spoločné obchodné a priemyselné vzťahy, prehĺbiť spoluprácu v podpore investícií a kooperáciu medzi podnikmi a vo výskume a vývoji.

Dialóg EÚ s ázijským regiónom sa výrazne rozvíja prostredníctvom *ázijsko-európskych summitov* (ASEM), a ďalej bilaterálne s Čínou, Indiou, Japonskom a Kóreou. Dialóg ASEM zahŕňa nielen otázky ekonomické a obchodné, ale i politické. Na prvom summite ASEM (Bangkok 1996) si partneri vytýčili spoločné smernice a súčasne sa zaviazali k otvorenému mnohostrannému systému obchodu a nediskriminačnej liberalizácii. Posilňovanie partnerstva a rozvoja spolupráce pokračovalo aj na ďalších zasadnutiach ASEM v Londýne (1998), Soule (2000) a Kodani (2004). Posilnené partnerstvo upevnilo pozíciu EÚ v Ázii, ktorá sa tak stala jej najväčším obchodným partnerom (asi 25 – 27 % vonkajšieho obchodu EÚ).

Obchodné a investičné vzťahy EÚ s Áziou majú narastajúci charakter. V roku 2000 bola Ázia treťou najväčšou regionálnou destináciou pre export EÚ (21,2 % celkového exportu EÚ) a v roku 1999 štvrtou regionálnou destináciou pre investovanie EÚ (6,8 % celkových investícií EÚ). Programy spolupráce EÚ s rozvojovými krajinami Ázie finančne vzrástli v období 1996 – 2000 v priemere 410 miliónov eur ročne oproti 360 miliónom eur ročne v rokoch 1991 – 1995. Humanitárna pomoc Ázii v období 1998 – 2000 činila 77 miliónov eur ročne, čo bolo asi 12,8 % celkovej pomoci EÚ vonkajšiemu svetu.

Na obdobie 2005 – 2006 prijala EÚ *strategický dokument*, ktorý poskytol rámec na vytvorenie tzv. *indikatívnych mnohostranných programov*. Sem patria: široko koncipované programy pre Áziu týkajúce sa obchodu a investícií, vyššieho vzdelávania a životného prostredia; program podpory ASEAN zameraný najmä na prehlbovanie obchodnej integrácie s EÚ a boja proti terorizmu; a program podpory *Juhoázijskej asociácie pre regionálnu spoluprácu* (SAARC) zameraný na obchodnú integráciu krajín južnej Ázie. Tieto programy dopĺňajú bilaterálne programy v tých oblastiach spolupráce, v ktorých sú efektívnejšie ako bilaterálne.

Ing. Pavol H r i v í k:, CSc.